

کتابخانه

۲۱۳۴۰۲۸

به نام خداوند جان و خرد

نگاهی به

مکتب تاریخ‌نگاری اسلامی

نویسنده:

بهاره نصیری

مرداد ۱۳۹۹

سرشناسه: نصیری، بهاره، ۱۳۷۴-
عنوان و نام پدیدآور: نگاهی به مکاتب تاریخ‌نگاری اسلامی/ نویسنده بهاره نصیری؛ ویراستار: فاطمه آقائی

مشخصات نشر: کرج: مهر سمان، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۹۰ ص

شابک: ۹۷۸۶۲۲۹۶۹۲۶۴۶

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۸۲-۷۶؛ همچنین به صورت زیرنویس

موضوع: تاریخ نویسی اسلامی

موضوع: Islam—Historiography

رده‌بندی کنگره: DS۳۰۵۵

رده‌بندی دیوید: ۹۰۷/۱۰۷۶۷

شماره کتابشناسی: ۷۲۷۵۴۵۵

انتشارات مهر سمان

نام کتاب: نگاهی به مکاتب تاریخ‌نگاری اسلامی

مؤلف: بهاره نصیری

ویراستار: فاطمه آقائی

چاپ اول: مرداد ۱۳۹۹

تیراژ: ۳۰۰

قطع: وزیری

چاپ: اول

طراح جلد: فاطمه آقائی

قیمت: ۴۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۹۲۶-۴-۶

کلیه حقوق این اثر برای مؤلف محفوظ است.

نشانی: فردیس، خیابان ۲۵ غربی، شماره ۷۰. نمابر: +۹۸۲۱۸۹۷۷۰۶۵۹

پیشگفتار مؤلف:

در بررسی تاریخ صدر اسلام، اصلی‌ترین و معتبرترین منبع قرآن کریم می‌باشد؛ پس از قرآن دومین منبع روایات می‌باشد، البته نه معتبرتر از منبع اول و دلیل این امر جعلیات و دروغ‌هایی است که در روایات آمده است. کسی که می‌خواهد به‌درستی و نادرستی روایات پی ببرد باید دارای علم روایت و نیز رجال باشد؛ در غیر این صورت دچار مشکلات عدیده‌ای خواهد شد.

نخستین مکتب تاریخ‌نگاری و حدیث‌نگاری در مدینه به وجود آمد؛ چراکه در این شهر اولین بامعده اسلامی و نیز دولت اسلامی تشکیل گردید. در این شهر صحابه به حفظ قرآن و نقل روایات و احادیث پرداختند. لیکن این صحابه از منزلت و اعتبار واحدی برخوردار نبودند. بسیاری از صحابه عوام بودند، گروهی جزو منافقین و... در نتیجه تعداد کسانی که از نظر قرآن و پیامبر از منزلت بالائی برخوردار بودند، بسیار اندک بود. چنانکه امام علی (ع) در خطبه ۲۱۰ نهج‌البلاغه راویان را به چهار دسته تقسیم کرده است که عبارت‌اند از:

۱- راویان منافق

۲- راویان اشتباه کار

۳- راویان ناآگاه به مقصود (کسانی که با حدیث اشتباهی ندارند)

۴- راویان درستکار و صادق

نخستین راویان مکتب مدینه، صحابه بودند و انگیزه آنان از این امر آنی بود که به قول و فعل و تقریر پیامبر (سنت) توجه کرده و همین امر سبب شد که سنت پیامبر بعدها مایه و اساس تدوین سیره پیامبر گردد. توجه راویان به سنت پیامبر جهت استنباط احکام دینی و شرعی صورت می‌گرفت. از نظر روش کاملاً تحت تأثیر محدثین بودند؛ که به متن حدیث و نیز راویان حدیث توجه فراوانی می‌کردند. احادیث توسط راویان نقل می‌شد، به همین دلیل برای اعتبار و اهمیت حدیث به راویان آن توجه می‌کردند؛ بنابراین نقل حدیث از غیر صحابه اهمیت چندانی نداشت، مگر اینکه

می‌گفتند که روایات را از صحابه شنیده‌اند. در این مکتب هر راوی یک سند بود و مجموعه راویان اسناد گفته می‌شد؛ بنابراین اسناد حدیث سبب اعتبار حدیث می‌گردید.

کسانی چون ابان بن عثمان، عروه بن زبیر، محمد بن شهاب زهري، امام سجاد (ع)، امام باقر (ع)، امام صادق (ع) به سیره پیامبر به معنی سنت پیامبر توجه جدی داشتند و کسانی چون ابن اسحاق و واقدی به سیره پیامبر به معنی زندگانی پیامبر توجه داشتند. منابع و بن‌مایه‌های اطلاعاتی نیز مشهودات و مسموعات صحابه (شفاهی) بود.

باین‌حال، کم‌کم تاریخ‌نگاری از جزیره العرب خارج گردید و وارد دیگر مناطق از جمله ایران گردید

مکتب عراق (کوفه)

دومین مکتب تاریخ باستان در کوفه شکل یافت. مهم‌ترین عامل گسترش تاریخ‌نگاری هم فتوحات بود. منطقه عراق، بیلان اسلام مرکز تمدن‌های بزرگی بود. این امر سبب آشنایی اعراب با اقوام صاحب تمدن مثل یونانی‌ها، ایرانی‌ها، سریانی‌ها و... گردید. همچنین ترجمه آثار تاریخی سبب گسترش دانش تاریخ‌نگاری در اسلام شد. ترجمه آثار تاریخی توسط اقوام غیرمسلمان صورت می‌گرفت؛ چراکه علاوه بر زبان مادری، زبان عربی را نیز فراگرفته بودند. موازین تاریخی سایر اقوام هم به لحاظ هدف، انگیزه و موضوع سبب گسترش تاریخ‌نگاری در اسلام شد.

مکتب کوفه درواقع ادامه‌دهنده را مکتب مدینه بود از نظر سیاست، نگاری و قصص. موضوع اصلی مکتب مدینه دیگر حدیث و قصص نبود. در این مکتب به موضوعاتی نظیر فتوح (بیشتر فتوحات از مدینه صورت می‌گرفت) و رقابت‌های قبیله‌ای و دشمنی‌های سیاسی توجه می‌شد. کوفه محل زندگی فاتحان اسلامی بود و نیز مرکز فکری، فرهنگی جهان اسلام بشمار می‌رفت. تمصیر (شهرسازی) کوفه جهت پادگان نظامی بود و کوفه از جنگجویان مسلمان عرب و ایرانی شکل یافته بود. کوفه به‌سرعت رشد کرد، به‌طوری‌که در طی سه دهه جمعیت آن بالغ بر ۱۰۰۰۰۰ نفر می‌شد. چنانکه مسجد جامع این شهر شاهد راستین این مدعا بود.

همین امر سبب گردید تا جمعیت شهر برخلاف مدینه ناهمگون باشد. در شهر کوفه به دلیل همین ناهمگونی همواره تعارضات فکری، فرهنگی و سیاسی وجود داشت و به

همین واسطه کوفیان خواهان عدالت و مساوات بودند. به لحاظ اینکه جنگجویان از قبایل مختلف بودند، در نتیجه هر قبیله دارای بزرگی (شیخ) بوده و به همین دلیل در کوفه ما با کثرت شیوخ مواجه هستیم. در نتیجه در این مکتب علاوه بر روایت صحابه، به راویان قبیله‌ای نیز توجه داشتند که مابعد‌ها به ایشان اخباریون (کسانی که در نقل و ضبط اطلاعات پایبند ذکر سند نبودند. چراکه اطلاعات سینه‌به‌سینه به ایشان رسیده بود و از سلسله سند آن آگاهی نداشتند) خواهیم گفت؛ بنابراین در مکتب عراق انگیزه قبیله‌ای بسیار قوی بود. اینان همچنین به اخبار ایرانیان نیز توجه نشان می‌دادند، بنابراین ایرانیان نیز به ذکر احوالات خویش و قوم خویش می‌پرداختند؛ که توسط دهقانان و دهران صورت می‌گرفت. در این مکتب دیدگاه انسان جهانی شکل می‌گیرد.

از سویی نیز بسیاری از لغویون و ادیبان عرب هم با تأثیرپذیری از این جریان‌های فکری آثاری را به رشته تحریر درآوردند و در شعر و خطابه از این محدثان و اخباریون بالأخص در قرون نخستین، استفاده می‌کردند.

هدف از تألیف این کتاب آن است تا علاوه بر معرفی مکاتب حدیثی و تاریخ‌نگاری اسلامی، منبعی باشد برای دانشجویان رشته کارشناسی تاریخ محض تا بدین طریق با منابع الهام‌بخش سیره و مغازی در متفکران کهن آشنا شوند و نیز می‌تواند مورد استفاده دانشجویان رشته تاریخ و فرهنگ و تمدن اسلامی و رشته الهیات قرار بگیرد.

من الله التوفیق

بهاره نصیری

تابستان ۱۳۹۹